

Ivan Josipović

Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru

Željko Krnčević

Muzej grada Šibenika

Predromanički ulomci iz srednjovjekovne crkve *Sancti Georgii de villa Cogliurate* (današnji Sv. Ivan Krstitelj u Konjevratima kod Šibenika)

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 13. 7. 2022.

UDK 730(497.5Konjevrate)"04/14"

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2022.46.01>

Sažetak

U članku se objavljuje i prvi put detaljno obrađuje šest ulomaka predromaničkih reljefa pronađenih tijekom arheološko-konzervatorskih istraživanja današnje župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima kod Šibenika 2003. godine. Revalorizirajući spoznaje do kojih se tom prilikom došlo, a koje nikad nisu primjereno predstavljene javnosti, autori raščlanjuju nekoliko faza gradnje konjevratske crkve od ranoga srednjeg vijeka do danas, navedene reljefe pripisuju Dvorskoj klesarskoj radionici iz vremena kneza Branimira, a na jednom od njih

iščitavaju i spomen županske titule – IUPAN[us]. Također, objavljujući podatke iz dosad uglavnom nepublicirane arhivske građe, dokazuju da je današnja konjevratska župna crkva zapravo stara crkva sv. Jurja u srednjovjekovnim Konjevratima (što je u dosadašnjoj literaturi bilo tek stidljivo primijećeno), kao i da se radi o povijesno vrlo značajnoj građevini koja je bila važan orijentacijski reper u prostoru, pa samim time i današnje Konjevrate stavljaju uz bok najvažnijim lokalitetima za hrvatsku (rano)srednjovjekovnu povijest.

Ključne riječi: *Konjevrate kod Šibenika, današnja župna crkva sv. Ivana Krstitelja, predromanički ulomci, 9. stoljeće*

U arheološko-konzervatorskim istraživanjima provedenima tijekom proljeća i u rano ljeto 2003. godine, a u sklopu obnove novovjekovne župne crkve sv. Ivana Krstitelja u selu Konjevrate u zaleđu Šibenika (sl. 1–2), inače od agresora znatnije oštećene početkom Domovinskog rata (1991. – 1995.) u rujnu 1991. godine,¹ pronađeno je nekoliko ulomaka predromaničkih reljefa. Oni su bez sumnje pripadali oltarnoj ogradi neke sakralne građevine koja je bila u funkciji tijekom ranoga srednjeg vijeka. Nažalost, navedeni ulomci nisu do danas publicirani i obrađeni na način kakav zbog svoje važnosti zasigurno zaslužuju, pa ovaj tekst ima namjeru ispraviti taj propust.

U nedostatku stručnoga pisana traga, kakav-takav uvid u rezultate navedenih istraživanja moguće je dobiti iz novinskog teksta koji je objavljen u *Vjesniku* 7. srpnja 2003. godine,² a podaci koji se u njemu donose kasnije su, dosta nespretno, a samim time i velikim dijelom netočno, preneseni i u nekim tekstovima koji su 2005. godine objavljeni u zborniku radova o Konjevratima i Mirlović Zagori, župama Šibenske biskupije.³ Naime, tekst iz navedenog broja *Vjesnika* donosi, kako ističe sama novinarka Marina Tenžera, »senzacionalan nalaz u Konjevratima pokraj Šibenika«, tj. predstavlja spoznaje do kojih je došla voditeljica arheoloških istraživanja, arheologi-

nja i konzervatorica mr. sc. Magda Zorić, tadašnja djelatnica Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Po njezinu tumačenju, novovjekovna crkva sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima izgrađena je u 18. stoljeću, a rezultat je višekratnih »pregradnja, adaptacija i dogradnja, u čijoj se slojevitosti mogu pratiti tri razvojne građevinske faze.«⁴ Odmah treba reći da današnja župna crkva u Konjevratima nije sagrađena u 18., već u 19. stoljeću, iako se i o tome u literaturi mogu pronaći različite, međusobno suprotstavljene tvrdnje. Tako prema jednima ona potječe iz 1832. godine,⁵ dok je prema drugima, a to se čini argumentiranije, sagrađena u drugoj polovini 19. stoljeća (posvećena 18. listopada 1868. i obnovljena 1878. godine).⁶ Kako god bilo, u novinskom članku Marine Tenžere, nakon općenitih informacija o crkvi, slijede detaljni opisi svake od građevinskih faza, pa ovdje, zbog iznimne važnosti tih zapažanja, kao i činjenice da su u literaturi djelomično i krivo preneseni, integralno donosimo dio teksta u kojem su navedene faze interpretirane:

»Prvu fazu prezentira predromanička crkva kod (valjda od; *op. aut.*) koje je, na žalost, preostao samo bočni zid. Ovaj zid je ujedno najvećim dijelom južni zid današnje crkve. U prvoj fazi, dakle u predromaničkoj crkvi, vanj-

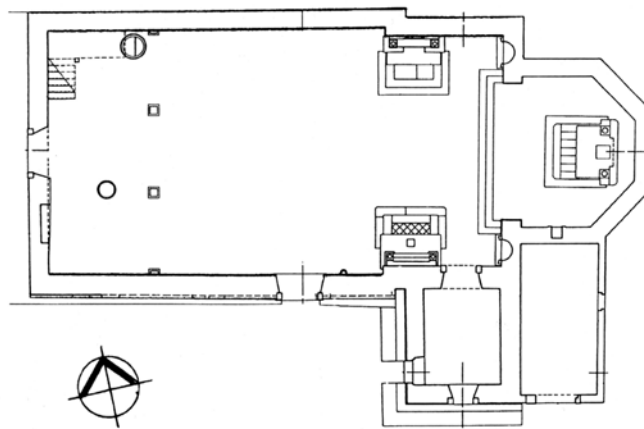
1. Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, pogled s jugozapada (foto: Ivan Josipović)
Parish church of St John the Baptist in Konjevrate, view from the southwest

ska i unutarnja ploha zida bila je raščlanjena lezenama i polukružnim nišama.

Opisana raščlamba dobro je očuvana na unutarnjoj plohi zida današnje crkve, dok je na vanjskoj plohi u trećoj fazi došlo do određenih intervencija. Naime, lezene su dijelom otučene te su danas pliće nego što su izvorno bile, a niše su zazidane, ističe mr. Zorić.

Tijekom arheološkog iskapanja *nađeno je nekoliko kamenih ulomaka koji su pripadali ogradi svetišta predromaničke crkve. Ograda svetišta pripada tipu ograde s trokutastim zabatom. Dva ulomka s uklesanim natpisom dijelovi su donjega dijela trokutastog zabata. Ostali ulomci dijelovi su pluteja, a ukrašeni su motivima guste mreže koju tvori tropruta isprepletana vrpca. Zid predromaničke crkve i pripadajuće joj dijelove svetišta ograde (!) arheologinja je datirala u 9. stoljeće (istaknuli autori).*

U drugoj fazi izgrađena je romanička crkva u 12/13. stoljeću. Gore opisani predromanički zid produžen je u pravcu zapada, a u istočnom dijelu zida izvršene su određene adaptacije. U zapadnom dijelu, na pročelju, vjerojatno je izgrađen zvonik; danas su sačuvani samo temeljni zidovi. Na pročelnom zidu sačuvana su romanička vrta (vrata, tj. portal; *op. aut.*). Sjeverni zid romaničke crkve, zidovi apside i sakristije sačuvani su u temeljima ili mjestimice

2. Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, tlocrt (izvor: ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ /bilj. 1/, 559)
Parish church of St John the Baptist in Konjevrate, floor plan

najviše do pola metra visine. Treća faza odnosno današnja crkva ukomponirala je u svoje zidove predromanički bočni zid, a to je ujedno i bočni zid romaničke crkve, te pročelni zid romaničke crkve, uz određene građevinske intervencije.«⁷

Budući da »senzacionalan nalaz« ni do danas nije objavljen u znanstvenoj ili stručnoj literaturi, u nastavku donosimo katalošku obradu predromaničkih reljefa koji su tijekom arheoloških iskopavanja 2003. godine pronađeni u unutrašnjosti današnje crkve sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, ispod njezina poda. Svi su oni, s izuzetkom jednoga manjeg ulomka (kat. br. 6; sl. 8), završetkom arheoloških istraživanja dospjeli u prostorije Konzervatorskog odjela u Šibeniku, da bi 2015. godine bili prebačeni u Depo kamenih spomenika Muzeja grada Šibenika gdje se i danas nalaze.

Katalog:

1. Ulomak zabata oltarne ograde (sl. 3)

Smještaj: Muzej grada Šibenika

Inventarski broj: MGŠ-12428

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Visina 31,5 cm, širina 20,5 cm, debljina 10–11 cm.

Opis: Ulomak donjega lijevog dijela zabata oltarne ograde kojem je izvorno sačuvana lijeva bočna strana, tj. kosina s kukama, te podgled njegova lučnog dijela, dok na ostalim krajevima ima lomove. Na njegovoj prednjoj plohi vide se ostaci trodijelne podjele ukrasne površine, pa se tako u gornjem dijelu, tj. na ostatku lijeve kosine zabata nalazi niz nezgrapnih kuka s dvodijelnim, pri dnu proširenim nožicama te pužolikim zavojnicama u vrhu, zatim slijedi tanka neprofilirana letva koja je smještena ispod njega, a upravo ona taj dio zabata dijeli od lučne zone natpisnog polja u njegovu dnu. Također, navedena letva svojim račvanjem omeđuje i preostatak donjega lijevog kuta trokutastoga središnjega polja unutar kojega je, po usta-

ljenom ikonografskom obrascu, zacijelo bio isklesan dekorativni motiv križa obočenoga dvjema pticama (s po jednom sa svake strane). Na sačuvanom dijelu natpisnog polja vidi se dio uklesanoga posvetnog natpisa ...IUPAN[us], u kojem se neosporno može prepoznati titula neznanog pripadnika vladajućega društvenog sloja koji je obnašao službu župana, jednu od najviših funkcija unutar hijerarhije ranosrednjovjekovne hrvatske države.

Neobjavljen.

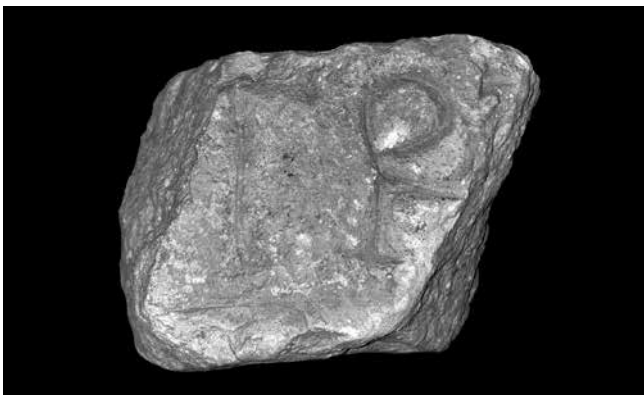
2. Ulomak luka zabata oltarne ograde (sl. 4)

Smještaj: Muzej grada Šibenika

Inventarski broj: MGŠ-12429

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Visina 8,5 cm, širina 12 cm, debljina 10 cm.

4. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, manji ulomak zabata oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Ivan Josipović)
Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, small fragment of the gable from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate, middle of the 9th century

3. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, ulomak zabata oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Ivan Josipović)

Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, fragment of the gable from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate, middle of the second half of the 9th century

Opis: Manji ulomak luka zabata oltarne ograde kojem je izvorno sačuvana samo donja strana, dok na svim ostalim krajevima ima lomove. Na njegovoj prednjoj plohi sačuvan je samo dio natpisnog polja na kome se razaznaju dva uklesana slova – TR.

Neobjavljen.

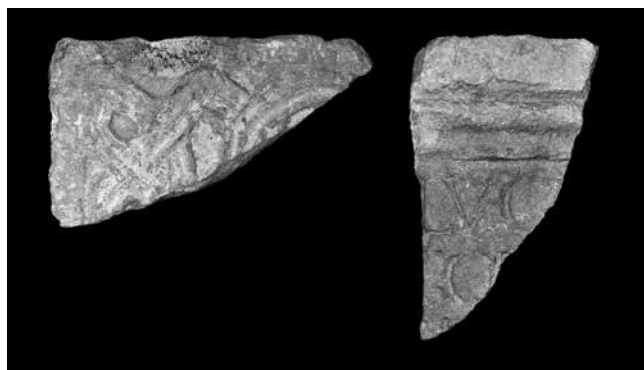
3. Ulomak vijenca pluteja oltarne ograde (sl. 5)

Smještaj: Muzej grada Šibenika

Inventarski broj: MGŠ-12430

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Visina 15 cm, širina 17 cm, debljina 9,5 cm.

5. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, ulomak vijenca pluteja oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima (lijevo) i njegova poledina (desno), sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Ivan Josipović)

Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, fragment of the pluteus cornice from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate (left) and its back (right), middle of the second half of the 9th century

Opis: Fragment gornjega lijevog kraja vijenca pluteja oltarne ograde sa sačuvanim izvornim rubovima s gornje i lijeve bočne strane te lomom s donje. Na ukrasnoj plohi ulomka vidi se preplet beskonačne troprute trake. Na njegovoj poledini, pak, vidljiva je stupnjevita profilacija i dio natpisa u krupnoj kapitali (slova LVC u gornjem te O u donjem redu). Zbog svega navedenoga, ali i veličine slova te neznatne debljine samoga ulomka, može se zaključiti da se izvorno najvjerojatnije radilo o antičkoj steli.

Neobjavljen.

4. Ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde (sl. 6)

Smještaj: Muzej grada Šibenika

Inventarski broj: MGŠ-12431

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Visina 24 cm, širina 10,5 cm, debljina 6,5 cm.

6. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima (lijevo) i njegova poledina (desno), sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Ivan Josipović)

Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, a fragment of pluteus or pilaster from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate (left) and its back (right), middle of the second half of the 9th century

Opis: Ulomak glavnog polja pluteja oltarne ograde koji ima lomove na svim stranama. Na prednjoj plohi sačuvan je dio njegova glavnog polja s većim ostatkom jedne neučvorene troprute kružnice koja je dijagonalno ispresječena dvjema ravnim troprutim trakama, dok se odmah uz nju nazire manji dio istovjetnoga susjednog motiva. Na poledini fragmenta vidljiv je dio natpisa u krupnoj kapitali (ostatak dvaju slova, vjerojatno ES), a zbog navedenoga, kao i sličnosti u oblikovanju i veličini slova s prethodno obrađenim ulomkom, može se zaključiti da se izvorno najvjerojatnije radilo o antičkoj steli. Neobjavljen.

5. Ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde (sl. 7)

Smještaj: Muzej grada Šibenika

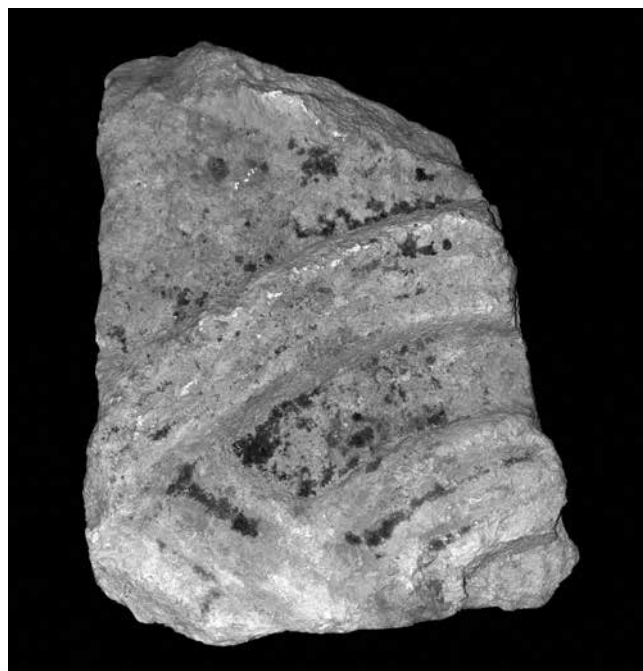
Inventarski broj: MGS-12432

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Visina 19 cm, širina 16 cm, debljina 9–9,5 cm.

Opis: Ulomak glavnog polja pluteja ili pilastra oltarne ograde koji ima lomove na svim stranama. Na njegovoj prednjoj strani vide se manji segmenti dviju zakrivljenih troprutih traka koje paralelno teku jedna uz drugu, a obje su još dijagonalno presječene ravnim troprutnom trakom od koje je preostao tek mali dio. Vjerojatno se radi o dijelu motiva komponiranom po principu pravilnog nizanja više parova koncentričnih i trakama dijagonalno ispresjecanih troprutih kružnica kakav je kod morfološki sličnih predromaničkih klesarija bio uobičajen za središnja polja pluteja, a ponekad i pilastara oltarnih ograde. Neobjavljen.

Neobjavljen.

7. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Ivan Josipović)

Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, fragment of pluteus or pilaster from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate, middle of the second half of the 9th century

6. Ulomak pluteja ili pilastra oltarne ograde (sl. 8)

Smještaj: Izgubljen (?).

Inventarski broj: Nema.

Materijal: Vapnenac.

Dimenzije: Nepoznate.

8. Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, ulomak izgubljenog (?) pluteja ili pilastra oltarne ograde iz crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, sredina druge polovine 9. stoljeća (foto: Nikola Jakšić)

Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir, fragment of a lost (?) pluteus or pilaster from the altar railing in the church of St John the Baptist in Konjevrate, middle of the second half of the 9th century

Opis: Manji ulomak glavnog polja pluteja ili pilastra oltarne ograde koji ima lomove na svim stranama, a od svih predromaničkih reljefa koji su pronađeni u konjevratskoj župnoj crkvi u literaturi objavljena je jedino njegova fotografija s popratnom legendom u kojoj se pogrešno tvrdi da je na njemu prikazan motiv križa. Suprotno takvom viđenju, na sačuvanom dijelu njegove ukrasne površine jasno se raspoznaje veći dio neučvorene troprute kružnice koja je bila dijagonalno ispresječena s dvije ravne troprute trake.

Literatura: ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ (bilj. 1), 560, sl. 19.

* * *

Izvedbene karakteristike svih pet sačuvanih ulomaka, a sudeći po dostupnoj fotografiji i onoga šestog, izgubljenog, osim što upućuju na ruku, tj. maniru istoga majstora-klesara, na općoj stilsko-morfološkoj razini pokazuju likovni jezik tipičan za zrelu predromaničku skulpturu kakva je dosad pronađena na brojnim lokalitetima s područja ranosrednjovjekovne hrvatske kneževine te pouzdano datirana u zadnju četvrtinu 9. stoljeća. Štoviše, takvoj tvrdnji u prilog ide i činjenica da navedeni reljefi bez ikakve dvojbe mogu biti uvršteni u opus jedne dosta rustične te, na razini kompozicijske razrade i posebno izvedbe, ne osobito kvalitetne klesarske produkcije koja je u hrvatskoj povijesnomjetničkoj znanosti nazvana *Dvorskom klesarskom radionicom iz vremena kneza Branimira*.⁸ Njezine su klesarije dosad utvrđene na širokome

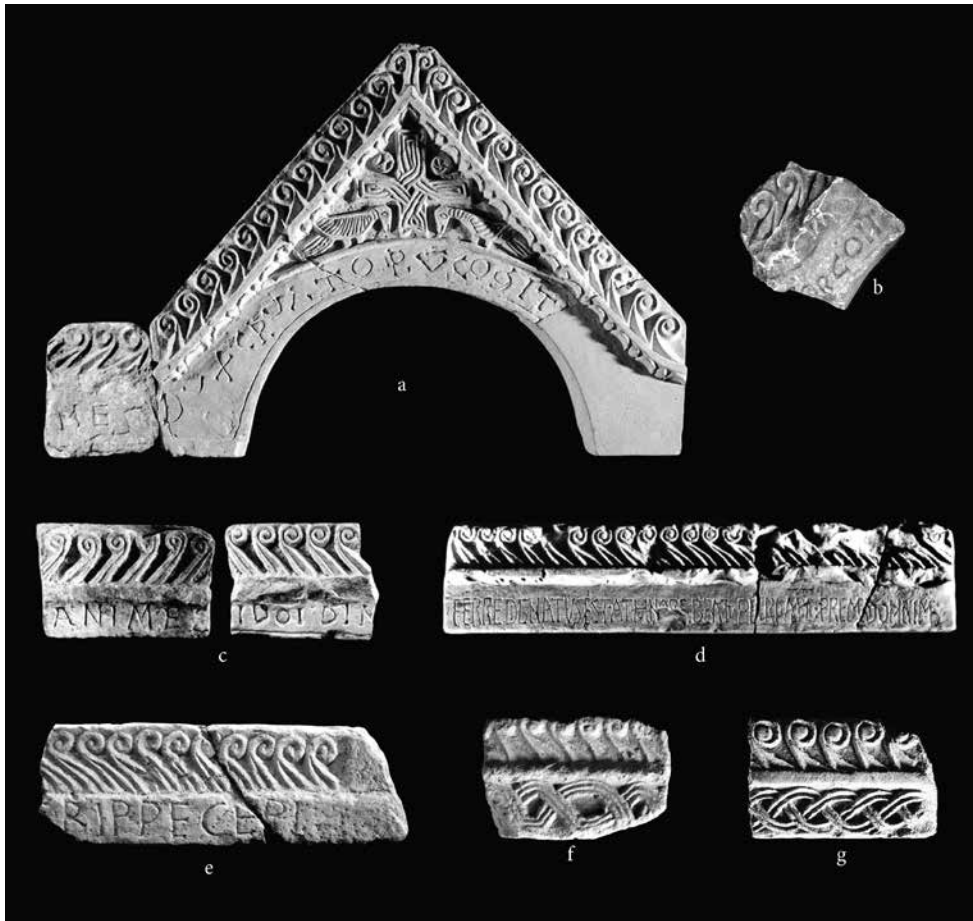
geografskom području od ličkog Smiljana na sjeverozapadu, Drvara na sjeveru, Glamočkog i Livanjskog polja na sjeveroistoku, do Nina na zapadu i splitskog bazena na jugu.⁹

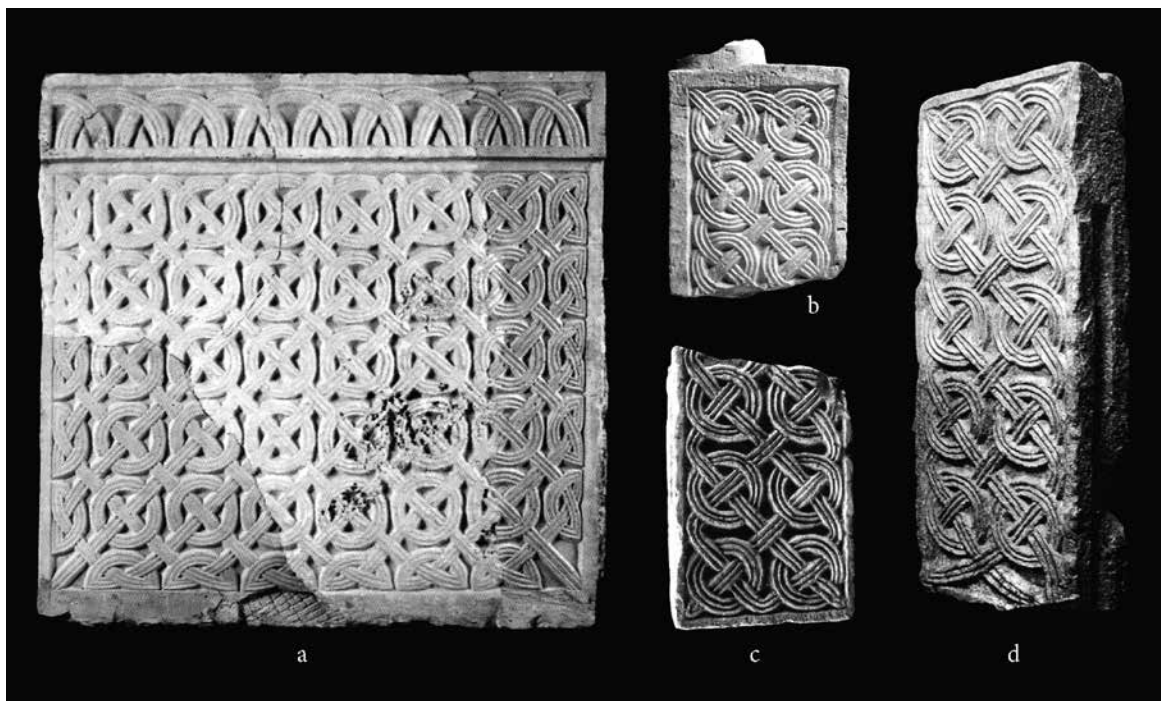
Dakle, veći ulomak konjevratskog zabata (kat. br. 1; sl. 3) po načinu oblikovanja kuka (zavojnice s kružićem u središtu, dvoprute nožice koje su u dnu raširene) ponajviše nalikuje sačuvanom zabatu iz Šopota kod Benkovca s ostatkom čuvenoga uklesanog natpisa DVX CRVATORV(m) COGIT[avit] (sl. 9a)¹⁰ te jednom manjem fragmentu zabata iz Lepura s uklesanim dijelom posvetnog natpisa ...OR CO(m)ITI... (sl. 9b). Također, na generalnoj morfološkoj razini moguće ga je komparirati i sa svim ostalim poznatim zabatima oltarnih ograda koje je izradila navedena klesarska produkcija. S njima je tako podudaran i u koncepcijskoj podjeli ukrasne površine, načinu izvedbe razdjelnih letvi, urezivanju tanke linije ispod posvetnih natpisa, ali i po nevještom oblikovanju njihovih rahlo postavljenih uklesanih slova. Ipak, primjetno je da zabat iz Konjevrata pod razdjelnom letvom koja s donje strane omeđuje pojas kuka nema izveden niz nezagrapnih i jedva prepoznatljivih arkadica s kuglicama u središtu, a koji na nekim sačuvanim primjercima više nalikuju na slijed plitko izbočenih polukružnih listića. Naime, kod većine trabeacija oltarnih ograda *Dvorske klesarske radionice* takav je ukrasni motiv redovito bio prisutan te je s razdjelnom letvom formirao neku vrstu zakržljalog kimiona koji je na arhitravima dijelio zonu kuka od zone natpisnog polja, dok je na zabatima, osim identične razdiobe na njihovim stopama, u gornjim dijelovima zabata bio graničnik između pojasa

kuka i njegova trokutnoga glavnog polja s uobičajenim središnjim motivom križa obočenog pticama. Čini se tako da je konjevratski zabat pripadao manje raskošnim i jednostavnijim uracima koje je navedena klesarska produkcija znala ponekad izvoditi na nekim svojim lokalitetima, a o čemu nam svjedoče ostaci arhitrava sa Sv. Trojice u Biskupiji kod Knina (sl. 9c), zatim iz Rapovina kod Livna (sl. 9d) te Pridrage (sl. 9e), Korlata (sl. 9f) i Kule Atlagić u zaleđu Zadra (sl. 9g).

9. Zabati i arhitravi *Dvorske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira* iz Šopota (a), Lepura (b), Biskupije – Sv. Trojica (c), Rapovina (d), Pridrage (e), Korlata (f) i Kule Atlagić (g)

Gables and architraves produced by the Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir from Šopot (a), Lepura (b), Biskupija – Holy Trinity (c), Rapovine (d), Pridraga (e), Korlat (f), and Kula Atlagić (g)

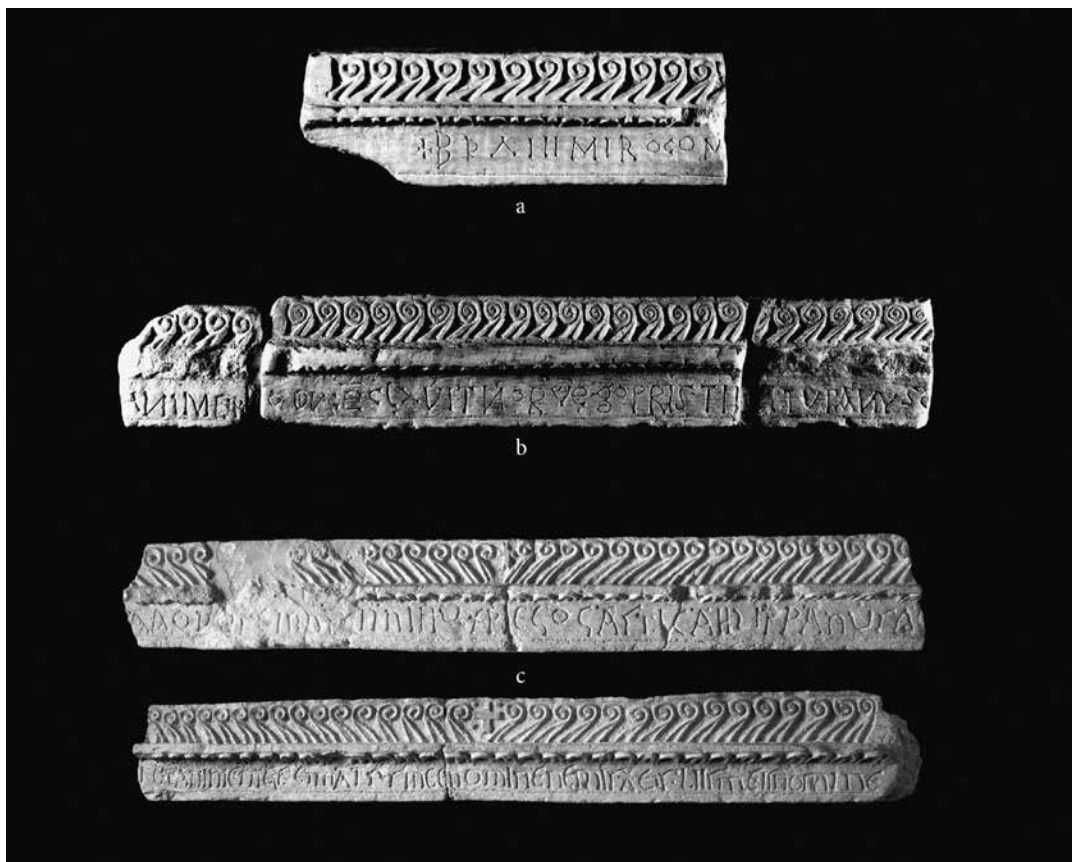
10. Pluteji i pilastri *Dvorske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira* iz Ždrapnja (a), Korlata (b), Kule Atlagić (c) i Uzdolja (d)
Plutei and pilasters produced by the Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir from Ždrapanj (a), Korlat (b), Kula Atlagić (c), and Uzdolja (d)

Manji fragment zabata pronađen u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima (kat. br. 2; sl. 4) nema sačuvan likovni ukras koji bi omogućio njegovo uspoređivanje s ostalim radovima navedene klesarske produkcije, ali na njemu vidljiva slova TR identično su klesana kao i slova iz riječi IUPAN[us] na većem ulomku konjevratskog zabata, pa se sa sigurnošću može tvrditi da je pripadao istoj cjelini predromaničke oltarne ograde. Za dodatno osnaženje navedenoga zaključka bit će dovoljno usporediti način oblikovanja slova T i R s toga konjevratskog ulomka s duktusom istih slova uklesanih na natpisu DVX CRVATORV(m) COGIT[avit] s već spominjanog zabata iz Šopota kod Benkovca (sl. 9a).

Ostala četiri pronađena predromanička fragmenta također su neosporno klesarije *Dvorske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira*, a svi su pripadali plutejima ili pilastrima oltarne ograde. Da je riječ o ulomku pluteja, neosporno se može tvrditi tek za ulomak koji je činio gornji lijevi dio jednoga takvog primjerka sa sačuvanim ostatkom tipična ukrasa vijenaca, tj. s motivom prepleta beskonačne troprute trake (kat. br. 3; sl. 5). Budući da nemaju sačuvane rubove, izvornu funkciju nije moguće sa sigurnošću utvrditi za dva ulomka s dekoracijom od neučvorenih troprutih kružnica koje su dijagonalno ispresječene ravnim troprutim trakama (kat. br. 4, 6; sl. 6, 8). Naime, iako je takva ukrasna kompozicija uobičajena na središnjim poljima plutejâ *Dvorske klesarske radionice*, od kojih najbolje sačuvani primjerak predstavlja onaj iz Ždrapnja kod Skradina (sl. 10a), postoji mogućnost da se radi i o fragmentima pilastra (ili pilastara) oltarne ograde koji su bili ukrašeni istovrsnom dekoracijom, a što nam zorno mogu posvjedočiti sačuvani primjerci pilastara iz Korlata (sl. 10b) i Kule Atlagić kraj Benkovca (sl. 10c), ili

pak onaj koji je pronađen u Uzdolju kod Knina (sl. 10d), a najvjerojatnije potječe s lokaliteta Crkvina u obližnjem selu Biskupija.¹¹ Dilemu je li riječ o pluteju ili pilastru oltarne ograde imamo i kod ulomka na kojem se razaznaje par koncentričnih, a možda i učvorenih troprutih kružnica koje dijagonalno presijeca istovrsna ravna traka (kat. br. 5; sl. 7). Iako takav motiv nije uobičajen za pluteje i pilastre navedene klesarske radionice, način klesanja tog ulomka ipak omogućuje da njoj bude sa sigurnošću atribuiran. Naime, bez obzira što je motiv koji se na njemu razaznaje tipičan za klesarije njoj istovremene i puno kvalitetnije klesarske produkcije nazvane *Benediktinska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira*,¹² čini se da su njezine složene geometrijske kompozicije upravo “dvorski majstori” ponekad oponašali s više ili manje uspjeha, a što je dosad primijećeno na nekoliko lokaliteta u sjevernoj Dalmaciji (Biskupija – Crkvina, Lepuri, Pridraga), ali i u Lici (Smiljan).¹³ Ako je, pak, uistinu riječ o kompoziciji oblikovanoj na principu pravilnog slaganja učvorenih koncentričnih kružnica, onda je raspravljani konjevratski reljef prvi poznati primjer takvog tipa pluteja ili pilastra unutar dosad prepoznatog opusa *Dvorske klesarske radionice*. Treba također istaknuti da se kod dvaju sačuvanih predromaničkih ulomaka iz Konjevrata (kat. br. 3–4; sl. 5–6) može primijetiti i dobro poznati fenomen reutilizacije, tj. preupotrebe antičkih spomenika, točnije stela, za novu funkciju, a što nam potvrđuju sačuvani ostaci uklesanog natpisa u krupnoj kapitali na njihovoj poledini.¹⁴

Ipak, od svih konjevratskih ulomaka posebnu pažnju privlači veći ulomak zabata s ostatkom posvetnog natpisa na kojemu se prepoznaje latinski spomen županske titule – IUPAN[us]. Iako se, nažalost, nije sačuvalo ime osobe koja je očito obav-

11. Arhitravi oltarne ograde *Dvorske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira* iz Šopota (a), Ždrapanja (b) i Cetine (c)
Architraves from altar railings produced by the Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir from Šopot (a), Ždrapanj (b), and Cetina (c)

ljala župansku dužnost, a koje je izvorno zacijelo stajalo neposredno ispred tog dijela posvetnog natpisa, navedeni epigrafički spomen titule župana važan je iz više razloga. Naime, spominjanje pripadnika društvene, tj. vladarske elite iz zadnje četvrtine 9. stoljeća nije rijetkost na klesarijama koje su izrađivali majstori-klesari kojima smo pripisali i predromaničke ulomci iz Konjevratima, jer je takva pojava kod njihovih radova dosad evidentirana na nekoliko lokaliteta u Dalmaciji, pa upravo tom fenomenu navedeni klesarski atelijer i duguje naziv koji je dobio u hrvatskoj znanosti – *Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira*. Tako se na arhitravu oltarne ograde iz Šopota zasigurno (*Branimiro com...*) (sl. 11a),¹⁵ a na onom iz Ždrapanja s velikom sigurnošću (...*animero dvce/m/ Clavitnorr/m/*), iščitava Branimirovo ime, dok je na ovome potonjem, u nastavku njegova epigrafičkog teksta, jasno navedeno i ime župana Prištine (*ego Pristina ivpanvs*) (sl. 11b),¹⁶ kao što se na arhitravima iz crkve Sv. Spasa u Cetini spominje njezin donator, župan Gostiha (*ego Gastica hvppanvs*), zajedno s njegovom majkom Nemirom i neimenovanim sinovima (sl. 11c).¹⁷ U tom se kontekstu spomen županske titule na konjevratском zabatu savršeno uklapa u navedeni društveno-kulturni okvir, jer osim što svjedoči o još jednom donatorskom pothvatu nekoga neznanog pripadnika hrvatske vladarske elite s kraja 9. stoljeća, potvrđuje i činjenicu da je ime koje je Nikola Jakšić

prigodno dodijelio produkciji anonimnih ranosrednjovjekovnih klesara, a koje je kasnije u našoj znanosti postalo gotovo općeprihvaćeno, uistinu dobro odabrano.

Iako se, kad je riječ o Konjevratima i njihovoj župnoj crkvi, radi o ruralnoj sredini gdje je mogućnost naknadnog seljenja materijala kao spolija s izvorne lokacije na neko drugo mjesto rjeđa nego u gradu, ipak postoji mogućnost da su predromanički reljefi u današnjem sv. Ivana Krstitelja dospjeli kao građevni materijal iz neke druge, starije crkve u bližjoj okolici. Međutim, sve što su u zadnje vrijeme pokazala arheološko-konzervatorska istraživanja na današnjoj župnoj crkvi, brojnost predromaničkih ulomaka, kao i podaci iz povijesnih vrela te dosadašnji arheološki nalazi na groblju uokolo nje, ukazuju na izrazitu povijesnu slojevitost kako same građevine tako i lokaliteta na kojem se nalazi. Sve navedeno upućuje na zaključak da su i nedavno otkriveni fragmenti predromaničkih liturgijskih instalacija nekad krasili unutrašnjost ranosrednjovjekovne crkve na tom položaju, a segmenti njezinih zidova zacijelo su inkorporirani u zapadni dio južnoga perimetralnog zida najprije romaničke, a onda i kasnije novovjekovne građevine, tj. današnje konjevratske župne crkve. A na opravdano pitanje o kojoj je to crkvi u Konjevratima izvorno riječ i kome je ona bila posvećena tijekom srednjega vijeka, pokušat ćemo ponuditi odgovor u nastavku ovog rada.

* * *

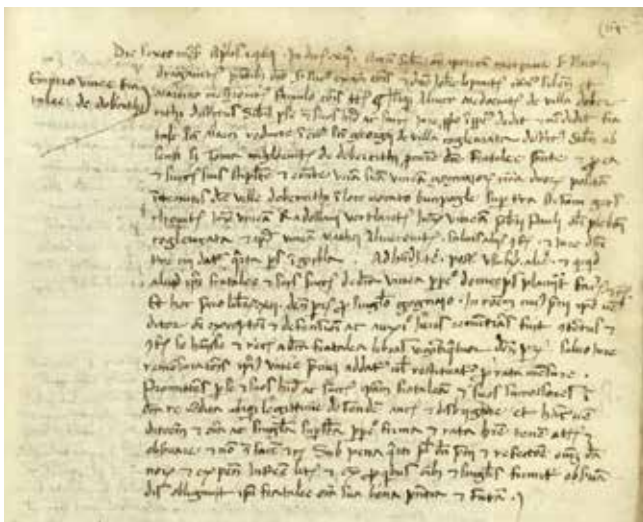
U gotovo svim dosadašnjim radovima u kojima je s povijesnog aspekta pisano o Konjevratima, tj. o Koljevratima (*Cogleurate*), kako se selo zvalo do 17. stoljeća,¹⁸ a čiji su se autori u pravilu oslanjali na podatke iz knjige don Krste Stošića iz 1941. godine, sve donedavno je redovito navođeno da je to selo pripadalo istoimenoj srednjovjekovnoj župi koja je osnovana po utemeljenju Šibenske biskupije 1298., a bila ugašena 1590. godine.¹⁹ Prema takvom tumačenju crkva srednjovjekovne župe Koljevrate sagrađena je krajem 13. stoljeća u susjednom selu zvanom Goriš, bila je posvećena sv. Jurju, a zapalili su je Turci (Osmanlije) 1560. godine.²⁰ Međutim, nedavna arheološko-konzervatorska istraživanja današnje konjevratske župne crkve o kojima je već bilo riječi, kao i objavljeni podaci iz arhivske građe,²¹ opovrgnuli su navedene tvrdnje te su pokazali da se srednjovjekovna crkva sv. Jurja zasigurno nalazila u današnjim Konjevratima, a ne u Gorišu, kao i da je njezin položaj bio upravo na mjestu postojeće, župne crkve sv. Ivana Krstitelja.²² Štoviše, prema nama dostupnim podacima iz dosad najvećim dijelom neobjavljene arhivske građe, tj. prema dokumentima iz šibenskoga bilježničkog arhiva koji se odnedavno čuvaju u Državnom arhivu u Šibeniku (uz iznimku jednog dokumenta iz Šibenskog biskupskog arhiva te dva iz Arhiva HAZU u Zagrebu), crkva sv. Jurja u srednjovjekovnim Koljevratima spominje se tijekom 15. stoljeća s raznim inačicama imena sela²³ još 16 puta, i to u razdoblju od 1407. do 1480. godine (vidi Prilozi; sl. 12).²⁴

Osim utvrđene predromaničke i romaničke faze u strukturi današnje župne crkve u Konjevratima, o kontinuitetu sakralnog zdanja na tom položaju govori i njegov širi arheološki kontekst. Tako je Željko Krnčević još 1998. godine, pišući u svom magistarskom radu o srednjovjekovnoj topografiji širega šibenskog područja, istaknuo da »kad govorimo o arheološkim nalazima otkrivenim na ovom području, po-

sebice onim srednjovjekovnim, svakako moramo istaknuti one pronađene upravo kod crkve sv. Ivana.«²⁵ Nadalje, pozivajući se na Zdenka Vinskog, navodi da je 1849. godine, prilikom kopanja temelja za gradnju glavnog oltara, u crkvi pronađen grob pačetvorinastog oblika u kojemu su bila tri kostura s prilogom koji su činile dvije posrebrene brončane jednojagodne naušnice, tzv. sljepoočnicarke, koje se danas nalaze u Arheološkom muzeju u Zagrebu.²⁶ Njihove su jagode ukrašene tehnikom filigrana, pri čemu su na njima dobiveni kružni (kolutasti) ornamenti, a površina im je u potpunosti prekrivena granuliranim ukrasom.²⁷ Krnčević prihvaća dosta široku dataciju tih naušnica u razdoblje od 9. do 11. stoljeća,²⁸ dok Jakšić takav tip naušnica u svojoj stilskoj klasifikaciji drži romaničkima te ih okvirno datira u 12. i 13. stoljeće.²⁹ Nadalje, Krnčević također spominje i da je u razgovoru s mještanima Konjevrata doznao da su uokolo crkve sv. Ivana prigodom gradnje novih grobnica pronađeni stariji grobovi, a što je u pravilu prešućivano, pa na temelju toga zaključuje da »možda postoji tek manja površina na kojoj bi se mogle napraviti manje sonde.«³⁰

Te su pretpostavke, ako je vjerovati novinskom izvještaju o rezultatima arheološko-konzervatorskih istraživanja iz 2003. godine, potvrđene arheološkim nalazima koji su tada pronađeni u 35 otkrivenih i istraženih grobova. Tako je navedeno da je od tih nalaza brojčano »najzastupljeniji novac, najraniji iz 13. stoljeća. Također, od nakita nađeno je prstenje, karičice od tri koljenca, naušnice s tri jagode, aplikе, puceta, sve datirano u period od 12. do 15. stoljeća«. Osim toga, »u jednom grobu unutar crkve u kojem je bio pokopan svećenik nađen je kalež i patena«, a od ostalih pronađenih predmeta spominje se i »nekoliko ulomaka srednjovjekovnog stakla i keramike«. ³¹ Iako su u navedenom novinskom tekstu prenesene tvrdnje Magde Zorić da su »sjeverni zid romaničke crkve, zidovi apsida i sakristije sačuvani u temeljima ili mjestimice najviše do pola metra visine«, ³² do kamo oni točno sežu u prostoru, tj. ispod podnice današnje župne crkve sv. Ivana Krstitelja, ili kakvog je oblika, primjerice, apsida romaničke crkve bila, u nedostatku arheološkog izvještaja, moguće je tek "od oka" procjenjivati na temelju objavljenih i ne baš pretjerano kvalitetnih fotografija koje su napravljene tijekom arheoloških istraživanja crkve 2003. godine (sl. 13–14). ³³ Zbog toga se može reći da se vrlo vjerojatnom čini pretpostavka Meri Kunčić »da je mjesto na kojemu se dodiruju glavni (a i jedini; *op. aut.*) brod i svetište današnje crkve zapravo spoj starijega crkvenog zdanja i kasnije dogradnje«. ³⁴ Navedeno je osobito važno u kontekstu prije spominjanoga groba koji je otkriven 1849. godine pri kopanju temelja današnjega glavnog oltara jer je njegov smještaj očito bio izvan gabarita i predromaničke i romaničke crkve, tj. nalazio se iza apsida romaničke građevine. Ta se činjenica vrlo dobro usklađuje s datacijom dviju jednojagodnih naušnica koje su u tom grobu pronađene, čak i neovisno o tome prihvatimo li prijedlog njihove ranije (9. – 11. stoljeće) ili kasnije (12. – 13. stoljeće) datacije, tj. ako ostavimo po strani dileme oko njihove predromaničke ili romaničke stilske pripadnosti.

Kako god bilo, čini se da nema dvojbe da je na mjestu postojeće, znatno duže i prostranije, konjevratske župne crkve sv. Ivana Krstitelja tijekom srednjeg vijeka najprije stajala manja

12. Dokument od 6. travnja 1464. godine u kojem se spominje *ecclesia Sancti Georgii de villa Cogleurata* (peti red odozgo), sign. HR-DAŠI-263, Bš: Ilija Banjvarić, Kut. 17, Sv. 13.e, fol. 65 (©Državni arhiv u Šibeniku)

Document dated April 6, 1464, mentioning the *ecclesia Sancti Georgii de villa Cogleurata* (fifth row from the top)

13. Unutrašnjost crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima tijekom arheoloških istraživanja 2003. godine, pogled s istoka (izvor: ZDRAV-KO ŽIVKOVIĆ /bilj. 1/, 560, sl. 18)

Interior of the church of St John the Baptist in Konjevrate during archaeological research in 2003, view from the east

15. Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, donji dio južne strane zapadnog pročelja i južnoga perimetralnog zida građevine (foto: Ivan Josipović)

Parish church of St John the Baptist in Konjevrate, lower part of the southern side of the western façade and the southern perimeter wall

14. Unutrašnjost crkve Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima tijekom arheoloških istraživanja 2003. godine, pogled sa zapada (izvor: ANTE GULIN /bilj. 2/, 117, sl. 7)

Interior of the church of St John the Baptist in Konjevrate during archaeological research in 2003, view from the west

predromanička crkva čija je unutrašnjost bila opremljena liturgijskim instalacijama iz vremena kneza Branimira, dakle iz zadnje četvrtine 9. stoljeća, da bi nju naslijedila nešto veća romanička građevina iz 12. ili 13. stoljeća. Ta crkva bila je posvećena sv. Jurju (*ecclesia Sancti Georgii de villa Coglieurate*), nastala je djelomičnom adaptacijom starije predromaničke građevine, a na pročelju je dobila i novi romanički portal koji je do danas sačuvan (sl. 15). Ona se, kao i selo kojem je pripadala, nalazila unutar teritorija šibenskoga gradskog distrikta, a to znači da je i župa Koljevrate, ako je tada postojala, od 1298. godine bila pod jurisdikcijom tada utemeljene Šibenske biskupije. Važnost koju je tijekom srednjeg vijeka imala crkva sv. Jurja u Koljevratima zorno svjedoče i kartografski prikazi širega šibenskoga područja na najranijim poznatim geografskim kartama nastalim tijekom

prvih desetljeća 16. stoljeća, a na kojima se sa sigurnošću ili barem s velikom vjerojatnošću mogu prepoznati prikazi upravo te građevine.

Tako su na rukopisnoj karti srednje i dijela sjeverne Dalmacije neznana autora koja je nastala najvjerojatnije u prvom desetljeću 16. stoljeća (dalje u tekstu: K-1), a danas se čuva u Državnom arhivu u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia*), sjeveroistočno od prikaza grada Šibenika, u njegovu zaleđu iza Trtara, ispisani »toponimi koji identificiraju naselja Zamelicu (*Zamelica*), Rakljane (*Rachglane*), Pokrovnik (*pochrofnich*), dva Dobarčića (*Dobarchich*) i Konjevrate (*coglieurate*)«, s tim da je prikazana i »konjevratska crkva« (sl. 16).³⁵ Također, sjeverozapadno od crteža navedene crkve, a nedaleko od utoka Čikole u Krku, prikazan je »nepoznati objekt na uzvisini (Goriška gradina?) te ruševna utvrda u Gorišu (*goris*)«,³⁶ dok je od Koljevrate prema jugoistoku »prikazan Košević (*chouseuichie*), nad kojim se uzdiže utvrda sv. Marka, podignuta na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće.«³⁷

Također, s ponešto opreza, može se ustvrditi da je koljevratska crkva sv. Jurja ubilježena i na drugoj vrlo važnoj karti, i to onoj koja prikazuje sjevernu Dalmaciju i ličko-krbavski prostor, a koju je oko 1530. godine u Veneciji tiskao Matteo Pagano (tzv. Paganova karta; dalje u tekstu: K-2).³⁸ Bez obzira što je na toj karti prikaz šibenskoga zaleđa znatno komprimiran (za razliku od situacije na K-1),³⁹ na njoj je ipak moguće, stavljajući u prostorne međudnose pojedine prikaze i prateće im ubilježene toponime, u jednom tipskom prikazu sakralne građevine prepoznati upravo crkvu sv. Jurja u Koljevratima (sl. 17). Naime, sjeveroistočno od prikaza grada Šibenika, iza brda Trtar koje ga nadvisuje, ubilježena je jedna dosta velika građevina bazilikalnog izgleda, blizu koje je na sjeverozapadu, u ravnini s njom, prikazana utvrda na lijevoj obali Čikole (ta se rijeka do osmanlijskih osvajanja zvala Poljščica ili Polščica),⁴⁰ pri njezinu utoku u Krku; na sjeveru, uz samu Krku, utvrda Ramica; a na istoku, u pravcu Drniša, utvrda označena kao *pogio*. Već je Ivo Petricioli u

16. Detalj prikaza šibenske okolice na karti srednje i dijela sjeverne Dalmacije neznana autora koja je najvjerojatnije nastala tijekom prvog desetljeća 16. stoljeća s ucrtanim prikazom crkve Sv. Jurja i ubilježenim toponimom Koljevrate (*coglieurate*) ispod nje, Archivio di Stato di Venezia, Miscellanea Mappe, br. 1663 (izvor: KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARČIĆ /bilj. 35/, 102, 104, sl. 1) *Detail of the depiction of Šibenik's surroundings on a map of central and partly northern Dalmatia by an anonymous author, most likely made during the first decade of the 16th century, with the church of St George indicated and the place name Koljevrate (*coglieurate*) below it*

toponimu *Ramicā* prepoznao utvrdu Kamičak,⁴¹ spomenuo je i »mali grad« s oznakom *pogio* na prostoru između Drniša i Šibenika, kao i rijeku Čikolu bez pripadajućeg imena koja od »grada *pogio*« teče prema Krki, dok utvrdu na utoku Čikole u Krku, kao ni navedenoj sakralnoj građevini ubilježenoj jugoistočno od nje, nije posvetio pažnju, pa ih samim time nije ni pokušao identificirati.⁴² U potonje navedenom prikazu utvrde na K-2 Mirela Slukan Altić prepoznala je grad Ključ ili Ključicu (Ključice) koju su, »kao veliku i jaku utvrdu na strmoj hridi *desne obale rijeke Čikole* (istaknuli autori)« 1330. godine sagradili Nelipići,⁴³ ali treba reći da je

takva identifikacija neodrživa. Naime, Ključica je poprilično (oko dva kilometra) udaljena od utoka Čikole u Krku, a i ne nalazi se s lijeve, već s desne strane Čikolina toka, što inače

17. Detalj prikaza šibenske okolice na karti sjeverne Dalmacije i ličko-krbavskog prostora neznana autora koju je tiskao mletački drvorezac Matteo Pagano oko 1530. godine s tipski ubilježenom srednjovjekovnom crkvom Sv. Jurja u Koljevratima (zatamnjena), Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka zemljovida i atlasa, Zbirka Novak, Sign. ZN-Z-XVI-PAG-1530 (© Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

Detail of the Šibenik area on a map of northern Dalmatia and the Lika-Krbava region by an anonymous author, printed by the Venetian woodcarver Matteo Pagano around 1530 with a typified indication of the medieval church of St George in Koljevrate (darkened)

navodi i sama autorica, pa time njezina identifikacija još više začuđuje. Zbog svega navedenog, u prikazu raspravljane utvrde na K-2 moguće je prepoznati jedino utvrdu u Gorišu, koju su Šibenčani uz mletačku suglasnost podigli 1342. godine, upravo kao odgovor na gradnju Ključice, smještene već unutar granica Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva.⁴⁴ Dakle, utvrda Goriš nalazila se na lijevoj obali Čikole i bila je puno bliža njezinu ušću nego je to slučaj s Ključicom, pa je s pravom moguće zaključiti da je upravo ona na K-2 ubilježena pri utoku Čikole u Krku, naročito kad se taj njezin prikaz usporedi s prikazom tog područja na K-1, gdje su i Ključica i Goriš ucrtani i imenovani kao *chiaue* i *goris*.⁴⁵ Ako se prihvati identifikacija ubilježene utvrde na K-2 kao utvrde u Gorišu, onda se, usporedbom prostorne situacije prikazane na K-1, čini da spomenuta crkva bazilikalnog izgleda koja je na K-2 ubilježena jugoistočno od goriške utvrde, može biti upravo crkva sv. Jurja u Koljevratima, kao što bi »mali grad« s oznakom *pogio* na K-2 mogao predstavljati utvrdu sv. Marka koja je na K-1 ucrtana jugoistočno od Koljevrate, a odmah ponad srednjovjekovnog sela Koševića (*chouseuichie*),⁴⁶ današnje Mirlović Zagore.⁴⁷ Bez obzira na činjenicu da je na K-2 utvrda s oznakom *pogio* smještena tik uz lijevu obalu Čikole (čiji se tok iza utvrde gubi umjesto da dotječe iz pravca Drniša), dok se Mirlović Zagora nalazi uistinu daleko od te rijeke (kao što to pokazuje i spomen Koševića i crtež njegove utvrde na K-1), ipak ostajemo kod predložene identifikacije, a navedene prostorne netočnosti skloni smo objasniti znatnom komprimiranošću prikaza šibenskog zaleđa na K-2, tim više što drugog kandidata za identifikaciju »utvrde *pogio*« na tom području zasad ne vidimo.

* * *

Dakle, iz svega prethodno iznijetog, čini se očitim da je još od ranoga srednjeg vijeka, najprije kao županska zadužbina, preko razvijenoga i kasnog srednjovjekovlja, tada kao glavna crkva župe Koljevrate, crkva sv. Jurja bila vrlo važno vjersko središte širega šibenskog zaleđa, a kao takva i važan orijentacijski reper u prostoru. O tome podjednako svjedoče pronađeni ulomci predromaničkih reljefa koje smo detaljno obradili; zatim nekoliko utvrđenih faza gradnje i preuređenja konjevratske crkve od ranoga srednjeg vijeka do danas, a što je, između ostaloga, potvrđeno i otkrićem romaničkog portala na njezinu pročelju te brojnim arheološkim nalazima, kao i, naposljetku, unošenje prikaza navedene sakralne građevine u dvije najstarije poznate geografske karte dijelova istočne obale Jadrana i njezina zaleđa, nastale u prvim desetljećima 16. stoljeća. Ipak, okolnosti koje su se pokazale odsudnima za koljevratsku crkvu sv. Jurja stvorene su najprije osmanlijskim prodorima tijekom druge polovine 15., a zatim i osvajanjem kopnenog dijela šibenskog distrikta u prvoj polovini 16. stoljeća, pa je u nekom trenutku tijekom tog stoljeća sama crkva zacijelo i zapaljena od Osmanlija,⁴⁸ dok je, u tom burnom i nesigurnom vremenu, gotovo cjelokupno stanovništvo toga područja iselilo u priobalje, na otoke ili čak u prekojadranske krajeve.

18. Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, pogled sa sjeverozapada (foto: Ivan Josipović)

Parish church of St John the Baptist in Konjevrate, view from the northwest

Dolaskom novoga morlačkog stanovništva u opustjela sela šibenskog zaleđa, očito je stari titular crkve – sv. Juraj – pao u zaborav, pa je, nakon oslobođenja od Osmanlija krajem 17. stoljeća, obnovljena, a u 19. stoljeću i proširena crkva dobila novog naslovnika – sv. Ivana Krstitelja (sl. 18).⁴⁹ Također, uz rijetke preživjele stare toponime u tom prostoru, poput Goriša, Pokrovnika ili Koljevrate (od 17. stoljeća Konjevrate), dobar dio imena okolnih sela, poput Dobričića, Koševića ili Zvoničca, u potpunosti je preslojen novim toponimima koji su djelomično podudarni i s imenima morlačkih plemena (katuna) koja su ih naselila. Tako Mirilovićima, koji su napućili sela Koljevrate, Košević i Zvoničac, dugujemo ime današnje Mirlović Zagore,⁵⁰ dok je po plemenu Radohnića, koji su inače doselili na prostor Ljubostinja, Slivna i Dobričića, nazvano današnje selo Radonić, smješteno između Konjevrate i Mirlović Zagore, tj. približno na prostoru na kojem se nekad nalazilo srednjovjekovno selo Dobričić.⁵¹

Ipak, najbolje sačuvano materijalno svjedočanstvo raznih povijesnih događaja koji su se tijekom stoljeća odvijali u neposrednom šibenskom zaleđu jest upravo današnja župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima, tj. nekadašnji sv. Juraj u srednjovjekovnim Koljevratima, sa svim svojim građevinskim fazama i povijesnim slojevima. Obradjeni ulomci predromaničkih reljefa koje je izradila *Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira*, pogotovo onaj na kojem je sačuvan i spomen županske titule, nepobitan su dokaz o važnosti koju su srednjovjekovne Koljevrate imale u vrijeme hrvatske kneževine 9. stoljeća, stajući tako uz bok najvažnijih lokaliteta za hrvatsku ranosrednjovjekovnu povijest, poput Nina, Šopota, Ždrapnja, Otresa, Cetine ili Biskupije kod Knina.⁵²

Prilog: izvadci iz dokumenata

1.
1407., 14. III. – (...) *posite ad Coleurata sub ecclesiam Sancti Georgii de Coleurata in loco Cermn...*
Biskupijski arhiv u Šibeniku, Šibenska biskupija, Biskupska kurija, Kut. 1, F 1, Zilius de Albanis, fol. 8ʹ.
2.
1414., 8. IX. – (...) *super terra ecclesie Sancti (G)eorgii de Coleurate (...)*
Državni arhiv u Šibeniku - 163 (dalje HR-DAŠI-263), 263, Bilježnici Šibenika (dalje BŠ), Mihovil pok. Ivana, Kut. 3, Sv. I.b, fol. 19.
3.
1430., 8. XII. – (...) *positas sub villa Colleurata (...) iuxta terram ecclesie Sancti Georgii de Colleurate (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Mihovil pok. Ivana, Kut. 3, Sv. I.k, fol. 9ʹ.
4.
1432., 22. VII. – (...) *in confinibus ecclesie Sancti Georgii de Colleurate in loco vocato Čremne (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Mihovil pok. Ivana, Kut. 3/I, Sv. 3/I.n, fol. 78ʹ.
5.
1434., 24. X. – (...) *Stefanus Mezzamoli ciuis Sibenici et Gerscho Radicich de villa Colieurat districtus Sibenici tanque fendatores (!) et procuratores vt asseruerunt ecclesie Sancti Georgii de dicta villa (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Bartholomeus Arnulfus, Kut. 8, Sv. 7/I.b, fol. 11ʹ.
6.
1443., 4. V. – (...) *positi sub ecclesia Sancti Georgii dicte ville Colieurate (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Frane i Petar Serenis, Kut. 12, Sv. 11.b F 4, fol. 179.
7.
1450., 13. I. – (...) *in tenutis ville Colglieuratta in loco vocato Cermgne sub ecclesia Sancti Georgii (...) iuxta cimiterium ecclesie predicte Sancti Georgii ...*
HR-DAŠI-263, BŠ, Antun Campolongo, Kut. 11/VI, Sv. 10/IVc, fol. 8ʹ.
8.
1453., 27. I. – (...) *presbiter Paulus Vtissinouich parochianus ecclesie Sancti Georgii de villa Cogleurata (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Karotus Vitale, Kut. 16/I, Sv. 15/I.c, fol. 10.
9.
1457., 13. IV. – (...) *positum in tenutis Sancti Georgii de Colglieurate, iuxta viam publicam que ducit de Dobercich ad dictam ecclesiam (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Kristofor pok. Andrije, Kut. 18/I; Sv. a, fol. 19.
10.
1459., 13. IV. – (...) *positam in Xamene tenute ville Cogleurata (...) a monte Cremena usque uiam qua itur ab ecclesia Sancti Georgii usque Cosseuichiam (...)*
Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje AHAZU), Acta Sibenicensia (dalje AS), Karotus Vitale, Kut. IV b 42, Sv. XV, fol. 106.
11.
1459., 21. V. – (...) *domino presbitero Paulo Vtissich parochiano dicte ville Cogleurate (...)*
AHAZU, AS, Karotus Vitale, Kut. IV b 42, Sv. XV, fol. 127.
12.
1464., 6. IV. – (...) *uendidit fratatee Sancti Marci reducte in ecclesia Sancti Georgii de villa Cogleurata districtus Sibenici, absenti (!) sed Toma Migloeuch de Dobercithi procuratore dicte fratatee presente (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Ilija Banjvarić, Kut. 17, Sv. 13.e, fol. 65.
13.
1466., 2. VII. – (...) *legauit fabrice ecclesie Sancti Georgii de Cogleurata gognai vnum terre aratorie posite in loco dicto Vlacha (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Karotus Vitale, Kut. 16/II, Sv. 15/IV.a, fol. 243ʹ.
DAMIR KARBIĆ (bilj. 21), 152.
14.
1479., 21. VI. – (...) *positam in tenutis ville Cogleurate in loco vocato Iabučine supra ecclesiam Sancti Georgii de dicta villa (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Kristofor pok. Andrije, Kut. 18/IV, Sv. F IV.i, fol. 57.
15.
1479., 23. XI. – (...) *Dominus presbiter Andreas Luchacich plebanus ville Colieuratte (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Antun Campolongo, Kut. 11/II, Sv. 10/VIIb, fol. 28.
16.
1480., 12. IV. – (...) *Dominus presbiter Andreas Luchaceuich plebanus ecclesie Sancti Georgii ville predicte Colglieuratte (...)* *Item reliquit fabrice ecclesie Sancti Georgii de Colglieuratta libras decem paruorum (...) in loco vocato Gliubochin in districtu dicte ville Colglieuratta (...) vnum suum terrenum (...) positum sub eius domo (...) in dicta villa vocatum Podchusie (...) in loco vocato Camenice in tenutis dicte ville (...)*
HR-DAŠI-263, BŠ, Antun Campolongo, Kut. 11/II, Sv. 10/VIIb, fol. 31.
DAMIR KARBIĆ (bilj. 21), 150–151.

Bilješke

1
ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ, Narodno, sakralno i profano graditeljstvo na području župa Konjevrate i Mirlović Zagora, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 553–572, 560.

2
MARINA TENŽERA, Otkrivena predromanička crkva, *Vjesnik*, god. LXIV, br. 19974, Zagreb, ponedjeljak, 7. srpnja 2003., 16. Prema Anti Gulinu, isti su podaci objavljeni i u *Šibenskom listu*. ANTE GULIN, Sela župa Konjevrate i Pokrovnik u srednjem vijeku, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 113–136, 117, bilj. 9.

3
To se prije svega odnosi na tekstove Ante Gulina publicirane u tom zborniku jer su oni, osim što mjestimično pogrešno prenose spoznaje o rezultatima arheoloških istraživanja koji su objavljeni u novinskom članku, po nekim svojim tvrdnjama i sami sebi kontradiktorni, a o čemu će više riječi biti u nastavku. ANTE GULIN, Predgovor, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 13–16; ANTE GULIN (bilj. 2), 113–136.

4
MARINA TENŽERA (bilj. 2), 16. Daticiju novovjekovne crkve u 18. stoljeće koju je iznijela Magda Zorić ponavlja i Ante Gulin. ANTE GULIN (bilj. 2), 115.

5
MERI KUNČIĆ, Arhitektura i inventar crkava u župama Konjevrate i Mirlović Zagora u Šibenskoj biskupiji, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 543–552, 548.

6
Štoviše, Krsto Stošić donosi i podatak da su Konjevrate postale samostalna župa biskupskom odlukom od 20. listopada 1861. godine, a otad se vode i njezine župne matice. Također, spominjući restauraciju crkve 1878. godine, pridodaje i da je općina »u tu svrhu dala neku pripomoć 1879. godine«. KRSTO STOŠIĆ, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik, 1941., 111. Usporedi još: IVON MENĐUŠIĆ, Župe Pokrovnik, Mirlović Zagora i Konjevrate od prvog spomena do danas, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 371–385, 379; ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ (bilj. 1), 559. Inače, crkva je ucrtana u austrijskoj katastarskoj karti iz sredine prve polovine 19. stoljeća, točnije 1825. godine, i to uz tadašnji konjevratski mikrotoponim *Torrete*. Budući da su oznake na mapi izrazito stilizirane, kao i da je navedena karta za konjevratsko područje nastala prije 1832. godine (kad Meri Kunčić datira obnovu crkve sv. Ivana Krstitelja u obliku koji se sačuvao do našega vremena), navedeni kartografski prikaz ne može pomoći u razrješavanju dvojbi oko vremena njezine temeljite obnove, tj.

pregradnje u 19. stoljeću. HR-DAZD-382, Uprava za katastarsku izmjeru (1823. – 1839.), br. 37, Konjevrate (*Cognevrat*), f. XI, XII, XVII, XVIII. Navedena katastarska mapa skenirana je i u potpunosti dostupna na internetskoj stranici: <https://maps.arcanum.com/en/> (pristupljeno: 4. prosinca 2022. godine).

7
MARINA TENŽERA (bilj. 2), 16. U tom kontekstu pomalo začuđuje što u predgovoru prethodno spomenutog zbornika Gulin govori o »novootkrivenom romaničkom luku iz 9./10. stoljeća na zapadnom pročelju«, iako u svom kasnijem tekstu o selima župa Konjevrate i Mirlović Zagora u srednjem vijeku taj isti luk, prihvaćajući zaključke Magde Zorić, ispravno datira u 12./13. stoljeće. Međutim, u nastavku tog rada, pozivajući se opet na novinski članak Marine Tenžere, piše da je današnjoj crkvi ukomponiran »u zidove predromanički bočni zid, koji je ujedno i bočni i pročelni zid romaničke crkve«, što je posve nemoguće, pa takve tvrdnje treba zanemariti. Usporedi ANTE GULIN (bilj. 3), 14; ANTE GULIN (bilj. 2), 117–118. Ništa manje zbunjujući nisu ni podaci koje donosi Meri Kunčić, koja pak kaže sljedeće: »Kako je sredinom 2002. na južnom pročelju crkve otkriven pred/romanički luk (ist. aut.), to upućuje na postojanje starijeg objekta na tom mjestu...« MERI KUNČIĆ (bilj. 5), 549. Podatke o utvrđenim građevinskim fazama konjevratske župne crkve u recentnom članku ukratko i, što je najvažnije, točno prenose i Juraj Belaj i Željko Krnčević. JURAJ BELAJ – ŽELJKO KRNČEVIĆ, O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoše kraj Goriša 2020. godine, *Godišnjak Instituta za arheologiju*, 17 (2021.), 228–238, 237, bilj. 12.

8
Iako su temelji za njezino prepoznavanje postavljeni već nekoliko godina ranije u radovima Nikole Jakšića i Ive Petriciolija iz 1980. godine, klesarsku produkciju koja je danas u struci poznata pod nazivom *Dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira* prvi je definirao upravo Jakšić u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1986. godine. NIKOLA JAKŠIĆ, *Kiparsko klesarske radionice u Dalmaciji od 9. do 12. stoljeća*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu, 1986., 77–98. Međutim, iako je u Jakšićevim tekstovima i ranije sugerirano da se zasigurno radi o »dvorskim klesarima« ili »dvorskoj klesarskoj radionici« okupljenoj oko samog kneza Branimira i "njegov" biskupa Hrvata (*episcopus Croatorum*) Teodozija koji je stolovao u Ninu (NIKOLA JAKŠIĆ, *Klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 22 /1995./, 141–150, 146–149 /*passim*/; NIKOLA JAKŠIĆ, *Croatian Art in the Second Half of the Ninth Century, Hortus Artium Medievalium*, 3 /1997./, 41–54, 42–47; NIKOLA JAKŠIĆ, *Predromaničko kiparstvo*, u: *Tisuću godina hrvatskog kiparstva* /ur. Igor Fisković/, Zagreb, 1997., 13–39, 25), njezino je ime eksplicitno ušlo u literaturu tek u njegovim radovima iz i nakon 2000. godine, pa je tako prvi put upotrijebljeno u: NIKOLA JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, u: *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela* (ur. Ante Milošević), Split, 2000., 212–213. Više o djelovanju navedene klesarske radionice, njezinu cjelokupnom prepoznatom opusu, dataciji i lokalitetima na kojima je bila angažirana, vidi recentnije, s pregledom sve relevantne literature, u: IVAN JOSIPOVIĆ, *Predromanički reljefi na teritoriju Sklavinije Hrvatske između Zrmanje i Krke do kraja 9. stoljeća*, doktorska disertacija, 1. dio, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., 149–168; NIKOLA JAKŠIĆ, *Klesarstvo u službi evangelizacije: studije iz predromaničke skulpture na Jadranu*, Split, 2015., 315–336.

9
NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 8, 2015.), 335–336, sl. 25.

10

Više o navedenom zabatu, kao i ostalim ostacima trabeacije oltarne ograde iz Šopota, s navođenjem sve relevantne literature, vidi recentno u: IVAN JOSIPOVIĆ, Nova zapažanja o trabeaciji oltarne ograde iz Šopota kod Benkovca, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 42 (2015.), 133–144.

11

IVAN JOSIPOVIĆ (bilj. 8), 161, bilj. 421; NIKOLA JAKŠIĆ, U selu Uzdojlu kod Knina nije bilo podignute crkve u doba kneza Muncimira, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 40/2013. (2014.), 135–153; NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 8, 2015.), 325, 359–366.

12

Za više podataka o navedenoj klesarskoj radionici vidi recentnije u: IVAN JOSIPOVIĆ (bilj. 8), 169–191; NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 8, 2015.), 347–376.

13

Usporedi IVAN JOSIPOVIĆ (bilj. 8), 156; NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 8, 2015.), 330–333.

14

Za pomoć pri odgonetavanju navedenih slova s poledine konjevratskih predromaničkih ulomaka, ali i njihove izvorne funkcije, autori zahvaljuju doc. dr. sc. Silviji Bekavac s Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru.

15

VEDRANA DELONGA, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split, 1996., 166–167, T. LV, 130.

16

VEDRANA DELONGA (bilj. 15), 252, T. LXXXI, 228. Ime župana Prištine spominje se, osim na arhitravu iz Ždrapnja, i u darovnici kneza Muncimira iz 892. godine, gdje je označen kao mačonoša (*Pristina, macherario zuppano / Prisna, maccerarii zuppano*), a na tu činjenicu već je odavno ukazao Miho Barada. MIHO BARADA, Dvije naše vladarske isprave (diplomatičko-paleografska studija), *Croatia sacra*, VII/13–14 (1937.), 1–96, 25, 76. Vidi još: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, 1 (prir. Marko Kostrenčić – Jakov Stipišić – Miljen Šamšalović), Zagreb, 1967., 24 (dok. 20). Usporedi, također, recentnije: IVAN JOSIPOVIĆ (bilj. 8), 152, bilj. 409; NIKOLA JAKŠIĆ (bilj. 8, 2015.), 320; s pozivanjem na stariju literaturu.

17

VEDRANA DELONGA (bilj. 15), 88, T. XXVII, 56.

18

Osim navedenoga, don Krsto Stošić prenosi i pučka tumačenja podrijetla starog imena Koljevrata, navodeći »da se selo tako zvalo, jer su onuda živjeli razbojnici, koji su putnicima i Turcima klali vratove, pa se sakrivali po šumama i pećinama«. KRSTO STOŠIĆ (bilj. 6), 105–106. Nadalje, pozivajući se na šibenskog biskupa Josipa Antuna Fosca (1875./1876.–1894.), Stošić navodi i da su Konjevrata bile »pripojene varoškoj župi (župa Varoš u Šibeniku; *op. aut.*) 1648. godine i da se otad zovu Konjevrata«. KRSTO STOŠIĆ, nav. dj., 111. Usporedi također: IVON MENĐUŠIĆ (bilj. 6), 379.

19

Naime, Stošić u svojoj knjizi kaže sljedeće: »U Gorišu su ostatci crkve sv. Jurja, koja je bila župska bar od 1298. do 1590.« KRSTO STOŠIĆ (bilj. 6), 107. Važno je istaknuti da je ta tvrdnja neodrživa i ako se u obzir uzme činjenica da u trenutku osnivanja Šibenske biskupije (1298.) Goriš nije ni bio unutar teritorija šibenskoga gradskog distrikta, a upravo su njegove granice tada odredile i crkvenu jurisdikciju Šibenske biskupije. Goriš će u teritorij navedenog distrikta ući tek njegovim proširenjem tijekom prve

polovine 14. stoljeća. Vidi JOSIP KOLANOVIĆ, *Šibenik u kasnoj srednjem vijeku*, Zagreb, 1995., 13–15, bilj. 11–12.

20

KRSTO STOŠIĆ (bilj. 6), 107, 111. Vidi još: MERI KUNČIĆ (bilj. 5), 548; VICKO KAPITANOVIĆ, Crkvene prilike na području župa Konjevrata i Mirlović Zagore u prošlosti, u: *Konjevrata i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa "Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrata i Mirlović Zagora u prošlosti"*, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 351–369, 355, bilj. 31. Međutim, na navedenom mjestu Kapitanović se krivo poziva na Stošića, tvrdeći da se župa kojoj je Sv. Juraj u Gorišu glavna crkva (dakle očito župa Koljevrata) ugasila 1564. godine, premda je Stošić to ustvrdio za susjednu župu Pokrovnik. Vidi KRSTO STOŠIĆ, nav. dj., 103. Zbunjujuće podatke donosi i Ivon Menđušić koji kaže da je selo Goriš, kao selo konjevratke župe, nekada imalo »župsku crkvu sv. Jurja koja je u provali Turaka uništena, kao i župa« (istaknuli autori), da bi potom ustvrdio i sljedeće: »Župa Konjevrata sa župskom crkvom sv. Jurja na Gorišu spominje se nakon osnivanja šibenske biskupije (1298.), no nju su 1560. razrušili (ist. aut.) Turci«. IVON MENĐUŠIĆ (bilj. 6), 378–379. Navedena je tvrdnja neuvjerljiva i kad se sravnji s podatkom da popis župa Šibenske biskupije (dalje u tekstu: Popis) koji je 1882. godine u *Folium Dioecesanum* objavio biskup Fosco, a u kojem je među selima župe Koljevrata (*in parochia villa Choglivrate*) naveden i Goriš, nije nastao 1298. godine, već tek u drugoj polovini 15. stoljeća, kako je to u svom radu iz 1976. godine argumentirano ustvrdio Frano Dujmović. FRANO DUJMOVIĆ, Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409., u: *Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici* (ur. Slavo Grubišić), Šibenik, 1976., 75–120, 98–99, bilj. 191. Nakon njega Josip Kolanović je vrijeme nastanka Popisa sveo u vremenski period *oko 1453. godine*. JOSIP KOLANOVIĆ (bilj. 19), 13, bilj. 12, 30–31. Usporedi ANTE GULIN (bilj. 2), 118–119; KRISTIJAN JURAN, Popis župa i naselja Šibenske biskupije iz sredine 15. stoljeća / List of Parishes and Villages of the Mid-15th Century Šibenik Diocese, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 7 (2020.), 157–186, 159, 164. Prevladane tvrdnje o Gorišu kao starom naselju s crkvom sv. Jurja koje je 1298. godine »imalo 11 kuća i 111 stanovnika« te bilo sjedište župe, opet 2007. godine ponavlja Mirela Slukan Altić. Štoviše, čini se da navedena autorica sasvim pogrešno drži da su Goriš i Konjevrata 1298. godine bile dvije zasebne župe Šibenske biskupije, ne navodeći pritom koja bi sakralna građevina u tom slučaju bila župna crkva Konjevratka, tj. srednjovjekovnih Koljevratka. Vidi MIRELA SLUKAN ALTIĆ, *Povijesna geografija rijeke Krke – kartografska svjedočanstva*, Šibenik, 2007., 38. Inače, detaljan osvrt na spominjani Popis, u kojem se između ostaloga osvrće i na njegovu recepciju u znanstvenoj i neznanstvenoj javnosti, donosi sasvim recentno Kristijan Juran, koji argumentirano drži da je on, kao i njemu kontekstualno blizak Katastik nadarbina Šibenske biskupije, sastavljen oko 1460. godine. KRISTIJAN JURAN, nav. dj., 164. Više o Katastiku, u kojem se inače spominje i nadarbina crkve sv. Jurja u Koljevratima (*ecclesia Sancti Georgii de Cogleurata*), vidi u: KRISTIJAN JURAN, Katastik nadarbina Šibenske biskupije iz druge polovice 15. stoljeća, *Croatica Christiana Periodica*, 86 (2020.), 23–35, 34.

21

Tu prije svega mislimo na podatke iz nekoliko dokumenata koje je 2005. godine publicirao Damir Karbić. Tako se, primjerice, iz ugovora od 14. lipnja 1458. godine, a koji pripada dokumentima iz spisa šibenskih bilježnika koji se čuvaju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (AHAZU, Acta Sibenicensia, fol. 73), saznaje da je šibenski plemić sv. Mihovil Lavčić zamijenio neke svoje zemlje u Koljevratima s Ivanom Zloćudom iz tog sela (*Iohannes Lochuid de villa Cogleurata*). Uz ostale podatke iz tog ugovora, u ovom je kontekstu važno naglasiti da je Mihovil Lavčić

u zamjenu za svoju zemlju na lokalitetu Vlaka (*in Vlache tenute ville Coglieurate*) od Ivana Zločuda dobio dva gonjaja zemlje u predjelu Cernje (Crnje, Cermnje, Čremnje, Cerme), ispod crkve sv. Jurja u Koljevatima (*in Cergne sub ... ecclesia sancti Georgii*). U nastavku ugovora spominje se još i vinograd crkve sv. Jurja u tom selu (*apud terram vineatam ecclesie Sancti Georgii de Coglieurata*). DAMIR KARBIĆ, Sela župa Konjevrate i Mirlović Zagora u srednjovjekovnim bilježničkim spisima, u: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije. Zbornik radova Znanstvenog skupa* »“Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti”, Muzej grada Šibenika, 14. – 16. studenoga 2002. (ur. Ante Gulin), Zagreb, 2005., 137–166, 140. Nadalje, crkva sv. Jurja u Koljevatima spomenuta je i u oporuci Mateja Zločudovića iz tog sela (*Mateus Slochiuduich de villa Coglieurata*), zabilježenoj 2. srpnja 1466. godine, jer je rečeni Matej, uza sve ostalo, za gradnju navedene crkve (*legauit fabrice ecclesie Sancti Georgii de Coglieurata*) ostavio jedan gonjaj oranice smješten na lokalitetu Vlaka (*gognai vnun terre aratorie posite in loco dicto Vlacha*), pokraj zemlje Jurina Raduničića i Mihovila Butrišića. Vidi Prilog 13 i usporedi: DAMIR KARBIĆ, nav. dj., 152. U oporuci Stjepana Graškovića od 12. travnja 1480. godine, između pojedinih stanovnika Koljevrata i ostalih službenih lica, kao glavni svjedok spominje se svećenik Andrija Lukačević, župnik koljevratske crkve sv. Jurja (*dominus presbiter Andreas Luchaceuich, plebanus ecclesie Sancti Georgii ville predictae Colglieuratte*). Navedeni je tom prilikom posvjedočio da je Stjepan Grašković svoju posljednju volju izrekao 5. travnja te godine, da je sljedećeg dana umro, a za spas svoje duše ostavio je pet libara malih za gradnju i održavanje (*pro fabrica*) katedrale sv. Jakova u Šibeniku, deset libara malih za gradnju i održavanje crkve sv. Jurja u Koljevatima (*item reliquit fabrice ecclesie Sancti Georgii de Colglieuratta libras decem paruum*) te deset libara svojem župniku i ispovjedniku Andriji (dakle glavnom svjedoku osobno), ali uz obvezu da navedeni odsluži četrdeset gregorijanskih misa za njegovu dušu (*quod celebrari debeat missas quadraginta semel pro eius anima*). Vidi Prilog 16 i usporedi: DAMIR KARBIĆ, nav. dj., 150–151. Također, iz oporuke Tomaša Raduničića iz Koljevrata (*Thomasius Radunicich de Coglieuratta*), napisane 9. veljače 1481. godine (HR-DASL, 263, BŠ: Antun Campolongo, Kut. 11/III, Sv. 10/VIIb, fol. 39^v–40 – *nova signatura; op. a.*), pored svih ostalih važnih detalja zabilježenih u dokumentu, u ovom je kontekstu važno izdvojiti podatak da je pokojnik svom ispovjedniku, svećeniku Andriji Pešuši (*domino presbitero Andree Pessussa, confessori suo*) ostavio sedam libara za služenje misa u crkvi sv. Jurja u Koljevatima za svoju dušu (*vt celebrari debeat missas in ecclesia Sancti Georgii in Coglieuratta pro anima sua*). Usporedi DAMIR KARBIĆ, nav. dj., 151. Crkva sv. Jurja spominje se i u oporuci braće Krušelić iz Koljevrata (*Paulus, Martinus et Iohannes Crusseglich de Coglieurata*), inače umrlih od kuge, a u kojoj se, pri nabranju njihovih posjeda, spominju vinogradi u predjelu Cernje (*Cermne*), zatim četiri gonjaja u više čestica na zemlji crkve sv. Jurja, kraj drugog zemljišta te crkve u predjelu Blato (*item quatuor gognai de vigna uel circha sopra teren de la giesia de Sancto Zorzi in logo chiamato Blato in piu peçe apresso terren de la de la !/! dicta giesia*), ali i jedan gonjaj na zemlji crkve sv. Jurja, smješten kraj zemljišta Martina Borčića u Jasenicama (*item vna vigna de vn gognai uel circha in Iasenouiče sul teren de la dita giesia, apreso terren de ser Martin Borcich*). DAMIR KARBIĆ, nav. dj., 153–154.

22

Usporedi ANTE GULIN (bilj. 3), 14; ANTE GULIN (bilj. 2), 120; JURAJ BELAJ – ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 7), 237. U potonje navedenom članku prezentirani su rezultati arheoloških istraživanja lokaliteta Mukoše u Gorišu provedenih tijekom listopada 2020. godine, i to kao nastavak istraživanja iz 2002. godine kad je otkrivena građevina gotovo pravilnoga kvadratnog oblika kojoj

još uvijek nije pouzdano utvrđena ni funkcija ni vrijeme nastanka. Ipak, u tom se radu na nekoliko mjesta spominje da se u vrijeme otkrića tog objekta držalo da je riječ o sakralnoj građevini, i to baš o crkvi sv. Jurja, a da je takvo pogrešno mišljenje u jednom trenutku uistinu prevladavalo potvrđuje i popratna legenda »crkva Sv. Jure, Goriš – Mukoše« upisana na njezinu tada izrađenom tlocrtu. JURAJ BELAJ – ŽELJKO KRNČEVIĆ, nav. dj., 229, 231–232, sl. 6. Treba reći da je u ranijem članku iz 2013. godine (dakle prije provedbe arheoloških istraživanja), a koji je napisao u koautorstvu s Vitomirom Belajem, i Juraj Belaj bio sklon u ruševnoj građevini na Mukošama prepoznati crkvu sv. Jurja, premda su autori i tada s pravom upozorili da je riječ tek o pretpostavci »koju će buduća istraživanja tek morati potvrditi i kojoj neke (...) činjenice ne idu u prilog.« JURAJ BELAJ – VITOMIR BELAJ, Tragovi obrednoga organiziranja novoosvojenoga hrvatskog prostora u ranosrednjovjekovnoj hrvatskoj Dalmaciji, u: *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Žagori. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću* (ur. Vicko Kapitanović), Split, 2013., 89–107, 96–102.

23

Naime, u arhivskoj se građi ime sela Koljevrate javlja u različitim skripcijama, počevši od najčešćeg oblika *Coglieurate*, preko inačica *Coleurata*, *Colleurate*, *Colglieuratta* i *Coglieurata*, do ostalih verzija koje ovdje također donosimo (ne pretendirajući pritom da smo naveli baš sve inačice imena sela koje se u raznim dokumentima javljaju): *Colleurata*, *Coleurate*, *Colieurat*, *Colieurate*, *Colglieurate*, *Cogleurata*, *Colieuratte*, *Colglieuratte* i *Colglieuratta*. Za uvid u oblike imena navedenog sela u dosad objavljenoj arhivskoj građi, počevši od sredine 13. stoljeća, točnije od 1251. godine nadalje, vidi u člancima Ante Gulina (ANTE GULIN /bilj. 2/, 121–123) i Damira Karbića. DAMIR KARBIĆ (bilj. 21), *passim*.

24

Na prijepisima izvadaka iz dokumenata koje nam je ustupio za objavu zahvaljujemo prof. dr. sc. Emilu Hilji s Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, a za sve ostale vrste provjera i unošenje novih signatura za dokumente iz Državnog arhiva u Šibeniku dužni smo zahvaliti mr. sc. Nataši Mučalo, ravnateljici navedene institucije. Također, na kolegijalnoj pomoći prilikom rješavanja nekih dilema vezanih za dio sadržaja ovog članka zahvaljujemo i prof. dr. sc. Kristijanu Juranu s Odjela za povijest Sveučilišta u Zadru te Josipu Paviću iz Odjela za istraživanje i interpretaciju baštine Javne ustanove u kulturi Tvrdava kulture Šibenik.

25

ŽELJKO KRNČEVIĆ, *Srednjovjekovna arheološka topografija na području Županije šibenske*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1998., 53.

26

ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 25), 53. Usporedi ZDENKO VINSKI, Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 1 (1949.), 22–37, 24, T. III, 18–19; DUŠAN JELOVINA – DASEN VRŠALOVIĆ, Die materielle Kultur der altkroatischen Gräberfelder auf dem Gebiete des dalmatinischen Kroatien, *Archaeologia Iugoslavica*, 7 (1966.), 85–97, 93; MAJA PETRINEC, *Groblja od 8. do 11. stoljeća na području ranosrednjovjekovne hrvatske države*, Split, 2009., 90.

27

Usporedi ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 25), 53; ZDENKO VINSKI (bilj. 26), 24, T. III, 18–19; MAJA PETRINEC (bilj. 26), 90, 563, T. 285, 1.

28

ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 25), 53; Usporedi također MAJA PETRINEC (bilj. 26), 208–212.

29

NIKOLA JAKŠIĆ, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, *Diadora*, 11 (1989.), 407–439, 423, 432, T. II–IV.

30

ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 25), 53.

31

MARINA TENŽERA (bilj. 2), 16. Te podatke najvećim dijelom prenosi i Ante Gulin (ANTE GULIN /bilj. 2/, 118), a po njemu i Juraj Belaj i Željko Krnčević. JURAJ BELAJ – ŽELJKO KRNČEVIĆ (bilj. 7), 237, bilj. 12.

32

MARINA TENŽERA (bilj. 2), 16.

33

Vidi tako: ANTE GULIN (bilj. 2), 117, sl. 7; ZDRAVKO ŽIVKOVIĆ (bilj. 1), 560, sl. 16, 18.

34

Usporedi MERI KUNČIĆ (bilj. 5), 549. Inače, navedena autorica za današnju župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja u Konjevratima tvrdi da je »nastala pod utjecajem klasicizma« te da je svojom arhitekturom slična crkvama Uznesenja Marijina u Mirlović Zagori i sv. Mihovila u Pokrovniku, samo što ima drukčije proporcije te je znatno viša od njih, pa tako »ostavlja dojam uske izduljene građevine kompaktnih obrisa«. Kaže, također, da se sastoji »od dva temeljna prostorna elementa: glavnog broda i svetišta s poligonalnom apsidom«. Nakon toga Meri Kunčić još detaljno opisuje pročelje crkve s portalom i zvonikom na preslicu, ali i njezine bočne zidove, »sagrađene od nepravilno klesanog kamena s tog prostora« i rastvorene s po trima izduženim prozorima polukružnih nadvoja, te poligonalnu apsidu koja je »izrađena od pravilnih klesanaca te sadrži tri oblikom ista prozora«. MERI KUNČIĆ, nav. dj., 548–549.

35

KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ, Kartografija u službi Mletačke države: karta sjeverne i srednje Dalmacije nepoznatog autora s početka 16. stoljeća / Cartography in the Service of the Venetian State: An Early 16th-Century Map of Central and Northern Dalmatia by an Unknown Draftsman, *Geoadria*, 24/2 (2019.), 93–139, 102, 104, sl. 1, 129.

36

»Nepoznati objekt na uzvisini«, tj. kulu na Goriškoj gradini, »isturenom poluotoku na samom ušću Čikole«, u siječnju 2020. godine uspjeli su locirati Josip Pavić i Andrija Nakić (JOSIP PAVIĆ – ANDRIJA NAKIĆ, *Mura Incognita – nepoznata utvrđena Šibenika i okolice /istraživanja 2017. – 2021./*, katalog izložbe, Šibenik, 2021., 65–69), a što je od iznimne važnosti jer potvrđuje točnost crteža na K-1. Čini nam se ipak da su navedeni autori napravili pogrešku poistovjećujući navedenu kulu na Goriškoj gradini s obližnjom utvrdom u Gorišu o kojoj će još biti riječi u nastavku ovoga rada, a koja je i na K-1 zasebno ucrtana, i to istočno od kule na Gradini.

37

KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ (bilj. 35), 129.

38

Detaljnije o toj karti vidi u: IVO PETRICIOLI, Zoranićeve dežele na jednoj suvremenoj karti, *Zadarska revija*, XVIII/5 (1969.), 523–529; KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ (bilj. 35), 97, bilj. 3, 111, sl. 4, *passim*; sa svom relevantnom literaturom.

39

Naime, na K-1, osim uobičajenih izrazitih lokalnih povećanja mjerila u prikazima pojedinih gradova (očito kako bi bili što zornije predočeni), primijećen je i znatno detaljniji prikaz uže okolice grada Šibenika, a što je posljedično rezultiralo primjetnim distorzijama i neujednačenostima na karti, pa tako i razmjerno dosta većim i detaljnijim prikazom širega šibenskog kraja u odnosu na, primjerice, područje između Trogira i Omiša, zajedno s njihovim zaleđem. Vidi KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ (bilj. 35), 98–109.

40

Vidi KRSTO STOŠIĆ (bilj. 6), 108; ANTE JURIC, *Gradovi, utvrde i sakralni spomenici uz Krku i Čikolu*, Skradin, 2004., 203–204.

41

Možda bi se trebalo zapitati nije li toponim koji je na K-2 ubilježen kao *Ramicā* posljedica krivog prijepisa iz neke isprave ili starije karte na kojima je moglo stajati *Kamica* ili nešto slično što nalikuje poznatom imenu utvrde Kamičak, jer se ona u izvorima spominje od 1345. godine u raznim inačicama kao što su *Kamichech*, *Kamichach* i *Camichach* (FRANJO SMILJANIĆ, Građa za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku, u: *Arheološka istraživanja u Kninu i kninskoj krajini, Znanstveni skup, Knin, 13. – 15. X. 1987.* [Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, sv. 15], Zagreb, 1992., 55–63, 59), pa je do iskrivljenja njezina imena moglo jednostavno doći zamjenom početnog slova "K" ili "C" u "R"? Na ideji za razmatranje ove mogućnosti autori zahvaljuju prof. dr. sc. Nikoli Jakšiću. Inače, za više podataka o utvrđi Kamičak, tj. tvrdom gradu ili *castrumu* kako ga sam autor naziva, vidi sasvim recentno u članku Krešimira Regana. KREŠIMIR REGAN, Tvrđi grad (*castrum*) Kamičac, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 62 (2020.), 31–58.

42

IVO PETRICIOLI (bilj. 38), 527–528.

43

MIRELA SLUKAN ALTIĆ, Krka kao razdjelnica velikaških gradova Šubića i Nelipića na karti Matea Pagana nastaloj oko 1522. godine, *Ekonomika i ekohistorija. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, 3 (2007.), 51–61, 57. Inače, u izvornoj povijesnoj građi Ključ (Ključica) se prvi put spominje 1333. godine kao *Clavi* te nekoliko puta tijekom prve polovine 15. stoljeća kao *Kluch* ili *Cluch*. FRANJO SMILJANIĆ (bilj. 41), 59. Usporedi također ANTE JURIC (bilj. 40), 205.

44

Dovršetak gradnje utvrde Goriš, na samoj sjevernoj granici tadašnjega šibenskog distrikta, Šibenčanima je dozvolila Venecija, čiju su vlast priznavali u razdoblju od 1322. do 1358. godine, premda su hrvatski velikaši i cetinski knezovi Nelipići, gospodari Ključice, Kamička i Nečvena, to nastojali spriječiti. Vidi FRANO DUJMOVIĆ (bilj. 20), 107; JOSIP KOLANOVIĆ (bilj. 19), 14; ANTE JURIC (bilj. 40), 205; ANTE GULIN (bilj. 2), 121; IVON MENĐUŠIĆ (bilj. 6), 378; MIRELA SLUKAN ALTIĆ (bilj. 20), 38; JOSIP PAVIĆ – ANDRIJA NAKIĆ (bilj. 36), 65, 68. Gdje se navedena utvrda točno nalazila do danas nije sa sigurnošću utvrđeno. Kao što smo već naveli, čini nam se da je ne treba poistovjetiti s kulom na Goriškoj gradini, a nismo je skloni prepoznati ni u ostacima građevine otkrivene na lokalitetu Mukoše u Gorišu, pa bi to značilo da njezinu točnu lokaciju i dalje treba tražiti. Ipak, zasad bi sve mogućnosti i dalje trebalo ostaviti otvorenima. Usporedi podatke iznesene u bilješkama 22 i 36 ovoga rada.

45

KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ (bilj. 35), 123, 129.

46

Za spominjanje »utvrde Sv. Marka na području Koševića« u povijesnim vrelima vidi: KRISTIJAN JURAN – KAREN-EDIS BARZMAN – JOSIP FARIČIĆ (bilj. 35), 129, bilj. 58.

47

KRISTIJAN JURAN, Doseljavanje Morlaka u opustjela sela šibenske Zagore u 16. stoljeću, *Povijesni prilozi*, 46 (2014.), 129–160, 144–146. Za sve prijašnje dileme i nedoumice oko ubiciranja nekadašnjeg Koševića (Kosevića), vidi pregledno u: VICKO KAPITANOVIĆ (bilj. 20), 352, bilj. 4.

48

Podatak da su crkvu sv. Jurja »zapalili Turci 1560. godine« koji, pozivajući se na biskupa Fosca, donosi Krsto Stošić treba uzeti s oprezom jer nije poznat izvor na kojemu je ta tvrdnja zasnovana, a i samu crkvu Stošić pogrešno smješta u Goriš te je drži župnom crkvom župe Koljevrata, a ta je župa po njemu postojala »bar od 1298.«. KRSTO STOŠIĆ (bilj. 6), 111.

49

Nažalost, u literaturi se još uvijek, bez obzira na sve općepoznate činjenice, za šire područje Konjevrate mogu pronaći kontradiktorne i zbunjujuće tvrdnje poput one da »stari Hrvati« neprekidno obitavaju na tom prostoru još od 8./9. stoljeća do danas« (ANTE GULIN /bilj. 2/, 134), pa se sukladno takvom poimanju stvari postavlja i sljedeće pitanje te na njega nudi odgovor: »Zašto je titular te stare (koljevratske; *op. aut.*) crkve, sv. Juraj, kasnije preimenovan u sv. Ivan, ne znamo, ali pretpostavljamo da su stari Hrvati slavili sv. Jurja do dolaska Turaka na to područje, a nakon

njihova odlaska, u 17. st., novoj crkvi dali novog titulara, sv. Ivana Krstitelja.«. ANTE GULIN (bilj. 3), 14. Ne želeći na ovom mjestu ulaziti ni u kakve polemike, držimo da će biti dostatno tek navesti naslov recentnijeg i vrlo iscrpnog članka Kristijana Jurana koji glasi *Doseljavanje Morlaka u opustjela sela šibenske Zagore u 16. stoljeću*. KRISTIJAN JURAN (bilj. 47), 129–160.

50

KRISTIJAN JURAN (bilj. 47), 140, bilj. 39, 144–146, 151–152.

51

KRISTIJAN JURAN (bilj. 47), 143–144, 146, 149–150, 152–153. Usporedi, također, Prilog, dok. 9. Uistinu je zanimljivo, kako ističe Juran, da su dva morlačka katuna – Mirilovići i Radohnići – susjedi i u šibenskom zaleđu (Mirlović Zagora i Radonići) i u Petrovu polju kod Drniša (Mirlović Polje i Čavoglave), pa se autor s pravom pita nemaju li ta dva plemena možda i zajedničke pretke. KRISTIJAN JURAN, nav. dj., 153.

52

Ovaj rad potpomognut je sredstvima iz programa "Znanstvena suradnja" Hrvatske zaklade za znanost, koji je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda u sklopu operativnog programa "Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.," a u sklopu projekta PZS-2019-02-1624 – GLOHUM – *Globalni humanizmi: novi pogledi na srednji vijek (300–1600)* te je nastao kao rezultat istraživanja u sklopu institucionalnog projekta Sveučilišta u Zadru broj IP.01.2011.05 – *ArtAdria – Likovni i arhitektonski fenomeni istočne obale Jadrana od antike do ranoga novog vijeka*.

Summary

Ivan Josipović – Željko Krnčević

Pre-Romanesque Fragments from the Medieval Church of *Sancti Georgii de villa Coglierate* (today's St John the Baptist in Konjevrate near Šibenik)

In this article, six fragments of pre-Romanesque reliefs found during the archaeological and conservation research at today's parish church of St John the Baptist in Konjevrate near Šibenik (2003) have been published and analysed in detail for the first time. Reassessing the insights gained on that occasion, which were never adequately presented to the public, the authors present several construction phases of the Konjevrate church, from the early Middle Ages to the present day, attribute the reliefs to the *Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir*, and discuss the mention of the *župan* title in one of them – IUPAN[us].

Also, publishing data from the previously largely unpublished archival sources, as well as taking into account the results of recent archaeological and conservation research, the authors conclude that it can be asserted with great certainty that in the medieval period, a smaller pre-Romanesque building stood on the site of the present one, which is much longer and more spacious. The interior of that earlier church

was equipped with liturgical installations from the time of Duke Branimir, i.e. from the last quarter of the 9th century, to be succeeded by a slightly larger Romanesque building in the 12th or 13th centuries. That church was dedicated to St George (*ecclesia Sancti Georgii de villa Cogliurate*) and resulted from a partial adaptation of the older, pre-Romanesque building, and its front façade featured a new Romanesque portal that has been preserved to this day. The importance of St George's church in Konjevrate is also evident from the cartographic depictions of the wider Šibenik area on the earliest known geographic maps produced during the first decades of the 16th century, where this very building can be identified with considerable certainty.

So, from the early Middle Ages, when it was a private endowment of the *župan*, to the high and late medieval periods, when it functioned as the main church in the parish of Konjevrate, St George's church remained a crucial religious centre of the wider Šibenik hinterland, and as such an im-

portant landmark in the area. These claims are corroborated by the found fragments of pre-Romanesque reliefs, by the several established phases of construction and restructuring of the church in Konjevrate from the early Middle Ages to the present day, and by numerous archaeological finds. Circumstances that proved fatal for St George's church in Konjevrate set on with the Ottoman incursions during the second half of the 15th century, and then with the conquest of the mainland part of the Šibenik district in the first half of the 16th century, so at some point during that century the church must have been burned down by the Ottomans, as in those turbulent and uncertain times almost the entire population of that area moved to the coast and the islands, or even to the trans-Adriatic regions.

In conclusion, the authors point out that the present-day parish church of St John the Baptist in Konjevrate, i.e. the

former church of St George in medieval Konjevrate, with all its construction phases and historical layers, is the best-preserved material testimony of various historical events that took place over the centuries in the immediate hinterland of Šibenik. The analysed fragments of pre-Romanesque reliefs produced by the *Court Stonemasonry Workshop from the Time of Duke Branimir*, especially the one that preserves a mention of the *župan*, are an irrefutable proof of the importance that medieval Konjevrate had in the Duchy of Croatia during the 9th century, thus standing alongside the most important localities from Croatian early medieval history, such as Nin, Šopot, Ždrapanj, Otres, Cetina or Biskupija near Knin.

Keywords: Konjevrate near Šibenik, today's parish church of St John the Baptist, pre-Romanesque fragments, 9th century